

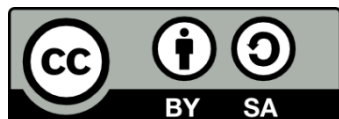
Ολοκαύτωμα και ιστορική μνήμη

Ενότητα 8: Δυνατότητες διαφυγής στην Αντίσταση. Το τέλος
του πολέμου

Μαρία Καβάλα

Μεταδιδακτορική διδάσκουσα

Τμήμα Πολιτικών Επιστημών ΑΠΘ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΑΝΟΙΚΤΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Δυνατότητες διαφυγής στην Αντίσταση. Το τέλος του πολέμου

Περιεχόμενα ενότητας

---

1. Η Θεσσαλονίκη
2. Βοήθεια στους Εβραίους από την Αντίσταση
3. Το τέλος του πολέμου

Σκοποί ενότητας

- Να παρουσιαστεί αναλυτικά η συμμετοχή Εβραίων, ανδρών και γυναικών στο αντιστασιακό κίνημα στην Ελλάδα.
- Να γίνουν αντιληπτές οι λίγες απόπειρες της ελληνικής αντίστασης να βοηθήσουν τον εβραϊκό πληθυσμό.
- Να κατανοηθούν οι εικόνες που αντίκρισαν οι συμμαχικές δυνάμεις εισβάλλοντας στα στρατόπεδα στο τέλος του πολέμου.

Θεσσαλονίκη

- Στις παραμονές, όμως, του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου υπήρχε στη Θεσσαλονίκη μια δυναμική εβραϊκή νεολαία, ολοταχώς εξελληνιζόμενη ύστερα από μια εικοσαετία έκθεσης στον ελληνικό εθνικισμό και τις πιέσεις του καθεστώτος του Ιωάννη Μεταξά για την εκμάθηση της εθνικής γλώσσας.

(Βλ. Steven Bowman, *Η αντίσταση των Εβραίων στην Κατοχική Ελλάδα*, ΚΙΣ Ελλάδος, Αθήνα 2012)

Θεσσαλονίκη

- Το πρώτο διάστημα ελληνικής διοίκησης χαρακτηριζόταν από πλήθος εθνικών εντάσεων, ιδιαίτερα ανάμεσα στους Μικρασιάτες πρόσφυγες και την εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης. Δέκα χρόνια μετά τη μικρασιατική καταστροφή του 1922, οι αναταραχές στη Θεσσαλονίκη ώθησαν τους φτωχότερους Εβραίους στη μαζική μετανάστευση στην Παλαιστίνη. Την ίδια περίοδο σημειώθηκε σημαντική μετακίνηση των πλουσιότερων εμπόρων προς το Παρίσι και τη Δύση.
- Η δικτατορία του Μεταξά, το 1936, στόχευε στην άμβλυση των κοινωνικών αντιθέσεων στην Ελλάδα αλλά οι ξενοφοβικές παρεκκλίσεις του επηρέασαν και τους Εβραίους. Σε ό,τι αφορά το εσωτερικό, απαγορεύτηκε η οργάνωση ΕΕΕ, η οποία, κάτω από τη ναζιστική και φασιστική επιρροή, είχε επιδοθεί σε βίαιες ενέργειες ενάντια στους Εβραίους.

Θεσσαλονίκη

- Το καθεστώς υποστήριξε επίσης τον νέο δυτικής προέλευσης Ραββίνο Τσβι Κόρετς και διατηρούσε καλές σχέσεις με την εβραϊκή κοινότητα. Παράλληλα, όμως, απαγορεύτηκαν ξενόγλωσσες εφημερίδες, μεταξύ των οποίων και αρκετές εβραϊκές εφημερίδες της Θεσσαλονίκης.

Θεσσαλονίκη

- Αντικαθεστωτικοί αριστεροί βασανίστηκαν ενώ οι κομμουνιστές εξουδετερώθηκαν με δολιότητα: Πολλοί από αυτούς αποκήρυξαν τις πεποιθήσεις τους με ενυπόγραφες ομολογίες που οδήγησαν στη διαγραφή τους από το κόμμα, ενώ οι ανένδοτοι φυλακίστηκαν ή εξορίστηκαν σε ελληνικά νησιά. Πολλοί νεαροί Εβραίοι αφομοιώθηκαν στην ευρύτερη ελληνική κοινωνία. Έμαθαν ελληνικά στα γυμνάσια, υπηρέτησαν στον στρατό ή φοίτησαν στο πανεπιστήμιο και άρχισαν να χτίζουν τις ζωές τους μέσα στις κατά τόπους εβραϊκές κοινότητες. Όταν ξέσπασε ο πόλεμος, με την ιταλική εισβολή στις 28 Οκτωβρίου 1940, περίπου 13.000 Εβραίοι – απόστρατοι, εθελοντές και επίστρατοι – εντάχθηκαν ως στρατιώτες και υπαξιωματικοί στον στρατό που απώθησε τους εισβολείς πίσω στα βουνά της Αλβανίας.

Θεσσαλονίκη

- Η συμμετοχή των Εβραίων στο ελληνικό αντιστασιακό κίνημα είναι μόνο μερικώς γνωστή μέσα από τις υπάρχουσες πηγές και τα απομνημονεύματα. Οι περισσότεροι Εβραίοι δεν παρουσίαζαν τον εαυτό τους ως Εβραίο και πολλοί υπηρέτησαν σε διάφορες θέσεις στην Αντίσταση φέροντας ψεύτικα ονόματα.
- Γι' αυτό και η προσφορά τους προσμετρήθηκε στη γενικότερη προσφορά των Ελλήνων, ενώ η ιδιαίτερη εβραϊκή τους ταυτότητα δεν καταγράφηκε ούτε στα επίσημα έγγραφα της Αντίστασης ούτε στα απομνημονεύματα πολλών από εκείνους που συμμετείχαν.

Θεσσαλονίκη

- Ο Ιωσήφ Μάτσας, παλαίμαχος των βουνών, αφιέρωσε τα χρόνια που έζησε στα Ιωάννινα μετά τον πόλεμο σε μια επιστημονική μελέτη των εμπειριών των Ελλήνων Εβραίων και στην καταγραφή των Εβραίων μαχητών στην Αντίσταση.
- Όταν πέθανε, η μελέτη του ήταν ακόμη αδημοσίευτη. Είχε, ωστόσο, κατορθώσει να δημοσιεύσει ορισμένα αποσπάσματά της όταν το πολιτικό κλίμα στην Ελλάδα είχε γίνει πιο ευνοϊκό για μια επανεκτίμηση της Αντίστασης. Είχε υπολογίσει ότι υπήρχαν περίπου 650 Εβραίοι μαχητές σε ένα σύνολο περίπου 30.000 ανταρτών.

Θεσσαλονίκη

- Ακόμη και αυτός ο υπολογισμός μπορεί να είναι χαμηλός. Η αναφορά ενός Παλαιστίνιου Εβραίου αιχμαλώτου πολέμου, που δραπέτευσε έχοντας πολεμήσει στην Αντίσταση μέχρι τα τέλη Αυγούστου 1943, υπολογίζει – κάπως υπερβολικά για την εποχή εκείνη – σε περίπου 40.000-50.000 τα μέλη της Αντίστασης, από τους οποίους περίπου 3.000 ήταν Εβραίοι, κυρίως Θεσσαλονικείς που ξέφυγαν κατά τις απελάσεις (CZA S25-1852).

Θεσσαλονίκη

- Για την ιστορία του Βουλγαρο-Εβραίου διανοούμενου Σαούλ Μεζάν, που δραπέτευσε από τη φυλακή των Ιωαννίνων κατά τη διάρκεια μιας ενέργειας οργανωμένης από τους αντάρτες και μάλλον σκοτώθηκε αργότερα πολεμώντας με μια μεικτή ομάδα στην Αλβανία, βλέπε την αναφορά του B. Arditι στο *Ozar Yehudei Sepharad* 4 (1961) σσ. 168 κ.ε. (στα εβραϊκά).
- Ο Yosef Ben στο βιβλίο του *Greek Jewry in the Holocaust and the Resistance 1941-1944*, Tel Aviv, 1985, κεφ. 8 (στα εβραϊκά) υπολογίζει τουλάχιστον σε 800 με 1.000 τον αριθμό των συμμετεχόντων, από τους οποίους περίπου 300 σκοτώθηκαν σε μάχες (σ. 125).

Θεσσαλονίκη

- Ο ρόλος των Εβραίων στην Αντίσταση δεν μπορεί να περιοριστεί σε αυτούς που βρίσκονταν στο πεδίο της μάχης. Πολλοί υπηρέτησαν στον εφοδιασμό, ως στρατολόγοι και ως διερμηνείς. Αρκετοί από τους τελευταίους εμφανίζονται στο βιβλιάριο μισθοδοσίας του Christopher Woodhouse. Άλλοι πρόσφεραν τεχνικές ικανότητες, όπως ο Ιωσήφ Κοέν στην Κρήτη που έδρασε ως τυπογράφος για μερικές εβδομάδες.

Θεσσαλονίκη

- Πολλοί στην Αθήνα ήταν σε επαφή με τα αστικά στελέχη του ΕΑΜ και έδρασαν σε πολιτικό επίπεδο και στη συλλογή πληροφοριών. Άλλοι έδρασαν ως δικηγόροι ή δάσκαλοι και συνδιαλέγονταν με Έλληνες πολιτικούς κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Και, τέλος, σημαντική ήταν και η προσφορά εκείνων που υπηρέτησαν σε ελληνικές μονάδες με τους Βρετανούς στη βόρεια Αφρική.
- Οι Παλαιστίνιοι Εβραίοι συνεργάστηκαν με τον ΕΛΑΣ για να οργανώσουν δίοδο διαφυγής στο Αιγαίο, ενώ το Εβραϊκό Πρακτορείο της Παλαιστίνης παρείχε στην ελληνική Αντίσταση χρήματα και απαιτούμενα εφόδια.

Θεσσαλονίκη

- Επιπλέον, πολλοί από τους χιλιάδες Εβραίους που βρήκαν καταφύγιο στα βουνά είχαν δευτεροβάθμια και πανεπιστημιακή εκπαίδευση καθώς και εμπορικές και επαγγελματικές γνώσεις. Ορισμένοι από αυτούς διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της επαναστατικής κοινωνίας που δημιούργησε ο ΕΑΜ-ΕΛΑΣ για να συγχρονίσει τις μέχρι τότε παραμελημένες ελληνικές ορεινές κοινότητες.

Θεσσαλονίκη

- Πολλές από τις χιλιάδες γυναίκες που διέφυγαν στα βουνά υπηρέτησαν ως νοσοκόμες, και μερικές απόκτησαν θρυλική φήμη. Η συλλογή και η ταξινόμηση αυτών των ιστοριών θα ρίξει φως στο ρόλο των Εβραίων στην Αντίσταση και θα συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση του τρόπου λειτουργίας του κινήματος κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Θεσσαλονίκη

- Μεταξύ των Εβραίων που είχαν γίνει κομμουνιστές, αυτοί που προέρχονταν από τις φτωχότερες εργατικές τάξεις της Θεσσαλονίκης, όπως οι καπνεργάτες, είχαν προσχωρήσει στο κίνημα κατά τις απεργίες του 1936. Ανταποκρίθηκαν στην έκκληση του κόμματος να υποστηρίξουν την Ελλάδα ενάντια στον ιταλικό φασισμό του 1940, αν και η ελληνική κυβέρνηση ήταν στα μάτια τους ακόμη «μοναρχοφασιστική». Τα πράγματα χειροτέρεψαν, βέβαια, ακόμη περισσότερο με την κατάκτηση από τους γερμανούς εθνικοσοσιαλιστές το 1941 και την κατοπινή εισβολή στην ΕΣΣΔ.

Θεσσαλονίκη

- Ο Ισαάκ Μωσέ, ένας νεαρός καπνεργάτης από τη συνοικία Βαρώνου Χιρς στη Θεσσαλονίκη επιστρατεύτηκε στον ελληνικό στρατό τον Μάρτιο του 1940 και υπηρέτησε στη Θεσσαλονίκη, τη Βέροια και τη Νάουσα πριν σταλεί στο αλβανικό μέτωπο.

Θεσσαλονίκη

- Μετά τη συνθηκολόγηση, εντάχθηκε στον ΕΛΑΣ στη Θεσσαλονίκη και διέφυγε στη Νάουσα. Θυμάται ότι αρχικά ήταν μόνο δέκα έως δώδεκα αντάρτες στη μονάδα του, που αυξήθηκαν σε περίπου διακόσιους μέχρι το καλοκαίρι. Στην αρχή έκλεβαν τροφές από τα χωράφια, αλλά κατά την άνοιξη έκαναν επιδρομές σε γερμανικές αποθήκες και μοίραζαν τα τρόφιμα στους γεωργούς. Εκτός από τα συνεχή σαμποτάζ, τις καταστροφές γεφυριών και δρόμων, την προφύλαξη τροφίμων από τις γερμανικές επιδρομές, ο Ισαάκ Μωσέ εκτελούσε καθήκοντα πολιτικού σύμβουλου για μια διμοιρία και αργότερα για ένα λόχο. Είναι η ιστορία του Καπετάν Κίτσου.

Θεσσαλονίκη

- Σχεδόν εννέα στους δέκα Εβραίους σκοτώθηκαν, είτε στην Ελλάδα είτε στα στρατόπεδα της Πολωνίας. Σήμερα η μεγαλύτερη διασπορά Ελλήνων Εβραίων βρίσκεται στο Ισραήλ, όπου επιζώντες και μαχητές της Αντίστασης φέρουν ακόμη μέσα τους την πνευματική κληρονομιά της Ελλάδας που τους γέννησε.
- Μικρότερες κοινότητες ανθούν στο Βέλγιο, στην Αγγλία, στον Καναδά, στις ΗΠΑ, στο Μεξικό, στη Βραζιλία και στην Αργεντινή, δίπλα σε ακμάζουσες κοινότητες Ελλήνων Χριστιανών σ' αυτές και άλλες χώρες.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Βοήθεια από την Αντίσταση

Βοήθεια από την Αντίσταση

- Όταν ιδρύθηκε το Ε.Α.Μ. το Σεπτέμβριο του 1941 δύο μέλη της κεντρικής επιτροπής, ο Δ. Μαραγκός και ο δικηγόρος Ηλίας Κεφαλίδης επισκέφθηκαν το δρ Κόρετς και του πρότειναν συνεργασία την οποία εκείνος αρνήθηκε για μια σειρά από λόγους, την δέχτηκαν, όμως, 5.000 Εβραίοι που φυγαδεύτηκαν από τη Θεσσαλονίκη με τη συνδρομή των σιδηροδρομικών. Προτάσεις συνεργασίας έγιναν και σε άλλες μεμονωμένες περιπτώσεις, ενώ Εβραίοι, που είχαν ήδη ανεβεί στο βουνό, προσπάθησαν να στρατολογήσουν και άλλο κόσμο χωρίς, ωστόσο, ιδιαίτερα αποτελέσματα.

(Μαρία Καβάλα, *Η Θεσσαλονίκη στη Γερμανική Κατοχή: Κοινωνία, οικονομία, διωγμός Εβραίων*, αν. διδ. Διατρ. Παν/μιο Κρήτης, Ρέθυμνο 2009, σ. 267-310)

Βοήθεια από την Αντίσταση

- Υπολογίζεται ότι από τον Απρίλιο του 1941 και κατά διαστήματα διέφυγαν περίπου 10.000 από τους οποίους πολλοί συνελήφθησαν σε άλλες πόλεις ή επέστρεψαν στη Θεσσαλονίκη, όταν άρχισε η εφαρμογή των φυλετικών μέτρων. Είναι χαρακτηριστικό ότι και Εβραίοι που ήταν ενταγμένοι στην αριστερά τελικά ακολούθησαν τις οικογένειες τους. Ήταν πολύ δύσκολο οι νεαροί Εβραίοι και Εβραίες, οι οποίοι θα ήταν πιο εύκολο να διαφύγουν, να δεχτούν να εγκαταλείψουν τις οικογένειές τους έχοντας μάλιστα την αγωνία για πιθανά αντίποινα σε βάρος αυτών που θα έμεναν πίσω.

Βοήθεια από την Αντίσταση

- Οι νεαροί Έλληνες Εβραίοι που συμμετείχαν στην Αντίσταση, με την πλευρά του ΕΑΜ /ΕΛΑΣ, βγήκαν στο βουνό πρωτίστως για να γλιτώσουν την εκτόπιση αλλά πολύ γρήγορα φαίνεται να μοιράστηκαν την ιδεολογία των συντρόφων τους και την πίστη στα ίδια ιδανικά.

(Οντέτ Βαρών Βασάρ, «Η γενοκτονία των Ελλήνων Εβραίων (1943-1944)», στο *Η εποχή της σύγχυσης. Η δεκαετία του '40 και η ιστοριογραφία*, επιμ.: Γιώργος Αντωνίου - Νίκος Μαραντζίδης, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2008, σ. 312-313)

Βοήθεια από την Αντίσταση

- Αργότερα μοιράστηκαν με τους συντρόφους τους τη μοίρα της ήττας στον εμφύλιο, τις εξορίες και τις φυλακές. «Βαφτίζονταν» έτσι στην ελληνική ιστορία, εντάσσονταν πια στην εθνική ιστορία και όχι στην εθνοτική. Το θρήσκευμα γινόταν δευτερεύον στοιχείο, το καίριο ήταν η πολιτικοποίηση. Γινόταν έτσι η ένταξή τους στην ελληνική ιστορία και στο ελληνικό κοινωνικό σώμα. Εκεί οι δύο διαφορετικές και παράλληλες ιστορίες συναντώνται: δημιουργείται κοινός τόπος και ανοίγεται δρόμος στην έρευνα για μία θεματική που πρέπει να φωτιστεί.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Το τέλος του πολέμου

Το τέλος του πολέμου

- Καθώς τα συμμαχικά στρατεύματα διέσχιζαν την Ευρώπη σε μια σειρά επιθέσεων κατά της Γερμανίας, άρχισαν να συναντούν και να απελευθερώνουν κρατούμενους στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, πολλοί από τους οποίους είχαν επιζήσει από πορείες θανάτου στο εσωτερικό της Γερμανίας.
- Οι σοβιετικές δυνάμεις ήταν οι πρώτες που προσέγγισαν ένα μεγάλο ναζιστικό στρατόπεδο, φθάνοντας στο στρατόπεδο Majdanek κοντά στο Λούμπλιν της Πολωνίας, τον Ιούλιο του 1944.

Το τέλος του πολέμου

- Οι Σοβιετικοί απελευθέρωσαν επίσης σημαντικά ναζιστικά στρατόπεδα στο Άουσβιτς, το Stutthof, το Sachsenhausen και το Ράβενσμπρουκ.
- Οι αμερικανικές δυνάμεις απελευθέρωσαν τα στρατόπεδα Μπούχενβαλντ, Ντόρα Μίτελμπαου, Φλόσενμπεργκ, Νταχάου και Μαουτχάουζεν.
- Οι βρετανικές δυνάμεις απελευθέρωσαν στρατόπεδα στη βόρεια Γερμανία, συμπεριλαμβανομένων των Νόιενγκαμε και Μπέργκεν-Μπέλσεν.

Το τέλος του πολέμου

- Στις 27 Ιανουαρίου 1945, οι Σοβιετικοί μπήκαν στο Άουσβιτς όπου βρήκαν εκατοντάδες άρρωστους και εξαντλημένους κρατουμένους. Οι Γερμανοί είχαν υποχωρήσει βιαστικά και είχαν αναγκαστεί να αφήσουν αυτούς τους κρατουμένους πίσω στο στρατόπεδο.
- Άφησαν επίσης πίσω τους τα υπάρχοντα των θυμάτων: 348.820 ανδρικά κοστούμια, 836.255 γυναικεία πανωφόρια και δεκάδες χιλιάδες ζευγάρια παπούτσια.

Το τέλος του πολέμου

Επιζώντες του Μαουτχάουζεν επευφημούν τους Αμερικανούς στρατιώτες καθώς διασχίζουν την κύρια πύλη του στρατοπέδου. Η φωτογραφία αυτή τραβήχτηκε μερικές μέρες μετά την απελευθέρωση του στρατοπέδου. Μαουτχάουζεν, Αυστρία, 9 Μαΐου 1945. πηγή: National Archives and Records Administration, College Park, Md.

Το τέλος του πολέμου

- Οι Αμερικανοί ήταν υπεύθυνοι για την απελευθέρωση του Μπούχενβαλντ και του Νταχάου, ενώ οι βρετανικές δυνάμεις μπήκαν στο Μπέργκεν-Μπέλσεν.
- Μολονότι οι Γερμανοί είχαν προσπαθήσει να εκκενώσουν τα στρατόπεδα απομακρύνοντας τους εναπομείναντες κρατούμενους και να αποκρύψουν κάθε στοιχείο που αποδείκνυε τα εγκλήματά τους, οι στρατιώτες των Συμμάχων ανακάλυψαν χιλιάδες σορούς «στοιβαγμένες σαν καυσόξυλα», σύμφωνα με τη μαρτυρία Αμερικανών στρατιωτών. Οι κρατούμενοι που είχαν καταφέρει να μείνουν ζωντανοί έμοιαζαν με ζωντανούς σκελετούς.

Το τέλος του πολέμου

- Τα στρατόπεδα θανάτου ήταν κομμάτι ενός «ευρύτερου σύμπαντος στρατοπέδων συγκέντρωσης», όπου τα Ες Ες εξουσίαζαν εκατοντάδες χιλιάδες τρόφιμους σε ένα μεγάλο δίκτυο στρατοπέδων που απλωνόταν σε όλη την Ευρώπη. Τα σύνορα αυτού του «σύμπαντος» έφταναν ως τη Νορβηγία στο Βορρά και ως την Κρήτη στο Νότο.
- Στην τελευταία φάση της Τελικής Λύσης τα στρατόπεδα εξόντωσης και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης κλείστηκαν και σε ορισμένες περιπτώσεις καταστράφηκαν, οι δε επιζώντες τρόφιμοι οδηγήθηκαν σε μακρινές πορείες μέσα στα χιόνια με γενική κατεύθυνση προς το Ράιχ. Από τους 714.211 κρατούμενους, που υπήρχαν ακόμη στα στρατόπεδα τον Ιανουάριο του 1945, γύρω στους 250.000 πέθαναν σε αυτές τις πορείες θανάτου.

Το τέλος του πολέμου

- Στην καταληκτική αυτή φάση της αυτοκρατορίας του Χίτλερ οι φραγμοί που υπήρχαν παλαιότερα ανάμεσα στον τακτοποιημένο κόσμο της Volksgemeinschaft (εθνική κοινότητα) και στον κάτω κόσμο των στρατοπέδων διαλύθηκαν.
- Οι τρόφιμοι ξεπρόβαλαν «σαν Αρειανοί» στον έξω κόσμο. Οι φύλακές τους δεν ήταν πια άντρες αποκλειστικά των Ες Ες, που είχαν δώσει όρκο εχεμύθειας, μπορούσαν να είναι και υποχωρούντες στρατιώτες, άμαχοι, κομματικά στελέχη ή μέλη της νεολαίας Χίτλερ.
- Οι αυθαίρετες κατά βούληση εκτελέσεις και σφαγές δεν γίνονταν πια μέσα στον περίβολο των στρατοπέδων αλλά στις άκρες των δρόμων, στα δάση, τις παρυφές των πόλεων και των χωριών της Γερμανίας και της Αυστρίας.

Το τέλος του πολέμου

- Το κεντρικό τεχνικό πρόβλημα που ανέκυπτε από την τέλεση των μαζικών εκτελέσεων σε τέτοια κλίμακα ήταν η διάθεση των νεκρών. Στα στρατόπεδα εξόντωσης τα πτώματα καίγονταν σε τεράστιες πυρές ή σε φούρνους. Οι απρογραμμάτιστοι, πανταχού παρόντες σκοτωμοί των τελευταίων μηνών δεν μπορούσαν να ευπρεπιστούν τόσο εύκολα.
- Οι σοκαρισμένοι στρατιώτες των Συμμάχων που απελευθέρωσαν όσα στρατόπεδα ήταν μέσα στη Γερμανία ανάγκασαν τους ντόπιους πολίτες - σε μέρη όπως το Νορντχάουζεν, το Γκούζεν και το Βαίμπελιν - όχι μόνο να επιθεωρήσουν τους σωρούς με τα πτώματα αλλά και να θάψουν, μερικές φορές στις κεντρικές πλατείες και στα πάρκα των παλιών και κομψών πόλεών τους.

Σημείωμα Αναφοράς

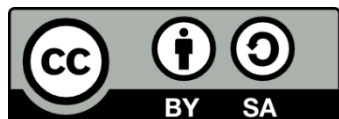
Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Μαρία Καβάλα.
«Ολοκαύτωμα και ιστορική μνήμη. Δυνατότητες διαφυγής στην Αντίσταση.
Το τέλος του πολέμου ». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη
δικτυακή διεύθυνση: http://opencourses.auth.gr/eclass_courses.

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: Μαρία Φράγκου
Θεσσαλονίκη, Εαρινό Εξάμηνο 2013-2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ